

Anja Šovagović Despot
Divlja sloboda
Mozaik knjiga,
Zagreb, 2003.

Milovan Tatarin

TRI ANJE

O knjizi *Divlja sloboda* pričalo se i prije no što je izišla iz tiska. Razgovarali su o njoj ponajprije oni koji su poslom vezani za teatar, koji su Anji Šovagović Despot bliski: poznavajući je, nagađali su što je napisala i kako, je li možda koga imenom spomenula, a ako je to učinila, što je rekla. Tek što se pojavila, u "razgovorima s povodom" te novinskim napisima *Divlja sloboda* okarakterizirana je kao "gorka" knjiga, pisana s mnogo ojadnosti i razočaranja hrvatskim teatrom. S druge pak strane, njezini autobiografsko-teatrološki zapisi ponijeli su i ne osobito laskavu titulu: "Eseji glumice koja ne podnosi kazalište." Budući da sam knjigu, dok je još bila u rukopisu, pročitao dvaput, zapitao sam se jesam li negdje pogriješio, jesam li bio površan, kako to da *Divlju slobodu* nisam doživio kao "gorku"? Razlog je tomu osobit. Naime, u trenutku kad mi u ruke dolazi rukopis ja sam, dakako, znao tko se fizički krije iza imena Anja Šovagović Despot. Vidio sam, također, neke njezine predstave, odslušao njezine slavonske bečarce (*Ko će mi zabranit, Oj, sokole, U rešeta plitko dno, Svaka kocka oče...*), tu i tamo pogledao koji spot, ponešto o Anji pročitao u dnevnom i tjednom tisku. I to je uglavnom bilo sve. Osobno Anju nisam poznao. Dakle, rasterećen bilo kakvih privatnih interesa, znajući da svoje ime neću pronaći u knjizi, jer nisam dio teatarskoga svijeta, a opet dovoljno kulturološki zainteresiran za poznatu kćer slavnoga oca, s pristojnom količinom, valjda svakome čovjeku primjerenog voajerizma kad su javne osobe u pitanju, krenuo sam čitati fragmente iz glumičina života. I, kako sam odmicao, postajao sam svjestan susreta s osebujućom ženom. Dogodilo mi se, naime, nešto posve neobično: svidjela mi se osoba koja je jednostavno rasla iza tekstova o ulogama koje je htjela, koje je glumila, koje je odbila.

Odjednom, preda mnom su bile tri Anje Šovagović Despot, sve tri podjednako zanimljive.

Prva, meni najdraža Anja otkrivala se u dijelu knjige naslovljenom *Pod Šovinom slikom*. Nazivam je "mudra Anja". Treba ponajprije reći da Anja i ja ne dijelimo isto životno iskustvo, rasli smo u posve različitim obiteljima, kazalište je u moj život ušlo mnogo, mnogo poslije i na drukčiji način nego što je to s njom slučaj. Ipak, razumio sam prvi dio knjige vrlo dobro, dapače, osjetio sam ga. Jer, u njemu je Anja progovorila o odnosu s ocem Fabijanom Šovagovićem. Nije skrivala da je taj odnos bio sve samo ne jednostavan, za mladu osobu svakako tegotan, u doba kad se čovjek izgrađuje čak i ponižavajući. Anja je krajnje iskrena, a ako bih htio biti patetičan, onda mogao reći da se u pravom smislu riječi ogoljela. Niti je što skrivala, niti je što uljepšala. Kad se pročita priča *Šovin smijeh*, u kojoj je riječ o predstavi *Kralj Lear* u kojoj otac i kćer glume oca i kćer, i u kojoj biološka kćer kroz ulogu kćeri hoće osvojiti ono što nije dobila u životu, shvatimo emocionalni bezdan u koji se rušila ne bi li dobila ono što je nekima sasvim prirodno i što ne moraju osvajati. No, čitajući Anjine ispovijedi nijednoga trenutka nisam osjetio gorčinu, ni ljutnju, ni bol, nisam osjetio nijednu negativnu emociju. Jednostavno, vidjelo se da o svemu piše zrela i pametna osoba koja razumije, kojoj možda nije uvijek bilo lako, no koja je, slikovito kazano, stvari postavila na svoje mjesto. Eto, to mi se svidjelo, to, da je netko s opisanom mladenačkom popudbinom postao ne ojadena i isfrustrirana žena, nego biće koje zna voljeti, netko tko se pomirio s prošlošću i zato je "zdrav" u sadašnjosti, netko tko se zna nositi sa sobom i sredinom danas upravo zato što se za sebe, za svoje intimno i profesionalno dostojanstvo svojedobno morao boriti.

Priznajem, osvojila me činjenica da Anja može pripovijedati o problematičnim situacijama iz obiteljskoga i glumačkoga života s ocem, a pritom govoriti o velikoj ljubavi, divljenju i poštovanju. Možda mi se zato više od konkretne priče svidjela druga priča, priča "u pozadini" o kćeri i ocu koji su se voljeli na neobičan način, o ocu koji je vlastitu djetetu namijenio posve specifične odgojne metode, možda nerazumljive, možda nesvakidašnje, ali nedvojbeno znajući što radi i zašto to radi. Prošavši Fabijanovu roditeljsku-glumačku školu, Anja je izrasla u "divlju" osobu u najplemenitijem značenju te riječi, sigurnu u sebe, opčinjenu poslom za koji se izborila, osobu koja s mnogo tankočutnosti i topline može kazati:

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDIJI

VOX

HISTRIONIS

Moj je otac svakako bio veoma neobičan otac, a nekako onda ni Filip ni ja baš nismo prava djeca. I jedno i drugo "uzeli" smo mu zanimanje, valjda nas je opčarao. Ta "začaranost" Šovagovićem silno me muči, a ispunjava ponosom što imam njegove zdrave zube i dobar smijeh pa prkosim na toj sceni ne znam kome i ne znam zašto, ali utvaram da je On sa mnom i da se sad konačno zajedno sa mnom smije. (str. 36)

MEDUNARODNA

SCENA

AKTUALNOSTI

TEORUA

FOAJE

MI U SVIJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

Druga Anja izrasta iz dijela knjige naslovljenoga *Uloge koje pamtim*. To je "čuvstvena/strasna Anja". Pišući o odigranim i neodigranim rolama govorit će ona o sebi ponovno bez kalkuliranja, priznavat će propuste, pogrešno koncipirane uloge, neće se libiti otvorenoga kazivanja zašto je neke uloge odbila (Fedra), kako se i zašto nije slagala s nekim redateljima (Roberto Ciulli, *Opera za tri groša*, HNK Split, 1989.), istodobno bez imalo skanjanja i lažne skromnosti ističući one koje je sjajno odradila. No, ni tu nije riječ o oholjoj glumici koja hysterizira i razmaženo odbija uloge. Ne, riječ je o nekome tko glumu doživljava egzistencijalno, vrlo tjelesno, nekome kome to nije samo profesija, već život sam. Neobičan je doživljaj čitati analize Čehovljevih likova, saznavati kako to glumac radi ulogu, upravo su neodoljive Anjine jednostavne i koncizne raščlambe iz kojih je razvidno da je ona u doslovnom smislu riječi nijekala sebe da bi potom scenski uskrsnula kao, recimo, Maša u *Tri sestre* (ZKM, Zagreb, 1997.). Anja o svojim ulogama piše s toliko strasne zauzetosti, da ju je teško doživjeti kao glumicu koja mrzi teatar. Ona je jednostavno takva: burno reagira kad joj se ponudi besmislen tekst, kad se od nje traži ostvarenje "inge-

nioznih" redateljskih vizija, kad je se kuša pretvoriti u lutku koja će – bez ikakva emocionalnog angažmana, zato što je netko scensku sliku zamislio upravo na određen način, zato što misli da bez osobne tragedije nema velikoga glumca – utjeloviti nečiju zamisao, ne nalazeći pritom u sebi nikakva uporišta ni smisla. Istodobno, Anja je glumi predana do kraja, poput zaljubljenoga čovjeka koji posve neracionalno odbija svaki savjet i čini po svome, i to samo onda ako iza uloge može stati, ako za lik koji tumači može pronaći ključ iznutra, preokrenuti vlastitu osobu kao rukavicu i na pozornici izložiti najbolji dio sebe. Takvo razumijevanje glumca i njegova poslanja razabire se iz svake Anjine rečenice, rečenice kratke, bistre, nabijene smislom, precizne i ostrašćene. Za ilustraciju, dovoljno je navesti tek jedan, nasumce odabran ulomak:

"Zašto uvijek moraš biti nešto posebno?", urlao je Magelli kada se u petom činu, gdje nas je sve posjeo na stolce poredane na prosceniju, nisam htjela okrenuti u trenutku kada iza nas prolaze ulični svirači. Svi smo se morali okrenuti prema njima, kao automati, tako je želio jer mu je to valjda bio nekakav znak, simbol, metafora, nemam pojma. O da, čovječe, o da. Ja jesam posebna. Ja sam Maša. I neću se okrenuti pa taman ti bacao sjekire s cugova! U trenutku najveće koncentracije i najdelikatnije emocije koju u sebi skupljam za završnu scenu s Vjeršinjinom, doista me boli briga za redateljski rukopis, boli me briga za lijepu sliku, boli me briga što svi moramo kao jedan. Ja ne moram. Neću. (str. 73-74)

Treća Anja progovara iz posljednja tri bloka knjige (*Kazališna šizofrenija, Novi teatar, Režije*). To je "duhovita Anja". Pišući o raspoloženjima u koja je kao glumica hrvatskoga kazališta upadala, gotovo kardiolški reagirajući na različite situacije (mržnja, depresija, tuga, smijeh, apatija, predaja, bijes, ljubav) ironizirajući različite kazališne stilove, otvoreno parodirajući načine redateljskoga rada, a ne zaobilazeći ni publiku, Anja je pokazala kako je inteligentna osoba koja promišlja i predstave koje radi, i ljude s kojima radi, i one zbog kojih sve to radi. Ona jednostavno zna gledati i osjeća glumu. Pa ako su prva dva bloka knjige *Divlja sloboda* pisana autobiografskim tipom diskursa, ako se u njima referira na zbiljske događaje iz glumičina

života (koji je ujedno – po principu *pars pro toto* – slika hrvatskoga teatra minuloga desetljeća prošloga stoljeća), ako se, makar i implicitno, daje do znanja da pisanje ima svojevrstu terapijsku ulogu, ako se, konačno, piše sa sviješću o dragocjenosti iznesenih dojmova jednog tako trenutačnog i bljeskovitog doživljaja kao što je kazališna predstava, dotle su tri spomenuta dijela knjige – kako je to dobro formulirala Ana Lederer pišući pogovor *Divljoj slobodi* – “ironijski *fiction*”. No, bez obzira koliko si je Anja u tim tekstovima pustila mašti na volju, izlažući britkoj satiri suvremeni teatar, izmišljajući pritom različite inačice “novog hrvatskoga igrokaza”, Anja ni tu nije izvan stvarnosti, dapače. Neće ona spomenuti nijedno ime ili mjesto, no poznavatelji recentnog kazališnog trenutka znat će odčitati signale, odnosno prevesti njezin fikcijski diskurs u zbiljske koordinate domaćega glumišta. I, upravo taj čin prekodiranja nasmijava. No, koliko god u tim zapisima ona nudila svojevrstni psihogram hrvatskoga redatelja i položaja glumca u teatru, Anja također govori i o sebi. Pažljivi se čitatelj, naime, još jedanput uvjerava da pronicljiv, a zarazno humorističan govor pripada glumici koja svakako ne dijeli isti mentalni prostor s onima koji dobiju tekst, nauče ga, odigraju i – odu. Ne, ona traži smisao, ona se ne miri s paradigmom neta-lentiranih, ona želi dignitet struke, ona traži profesionalnost, ona je pritom sebična i uporna, ona je pozitivno iracionalna, ona je iskrena čak i u korist svoje štete. No, Anjin smijeh je upozorenje, ona satirom i ironijom razobličava suvremeni kazališni trenutak koji se gubi u kvazimodernosti, trenutak u kojemu se kreativna ne-

moć imenuje umjetnošću, radikalnim iskorakom, protestom i krikom, tko zna kako sve ne. Istodobno, smijeh je njezin opasan upravo zato jer dolazi iznutra, iz teatra samoga, iz glumačkoga bića bez kojega teatar nema, bića koje, međutim, nije pasivno, već je spremno braniti jedino što ima – sebe. Upravo je zato *Divlja sloboda* knjiga u kojoj nema kompromisa.

Eto, to su tri lika Anje Šovagović Despot: ona mudra me je istinski ljudski ganula, ona čuvstvena me je ohrabrila, ona duhovita me je nasmijala. Čak ako možda i nisam u pravu, skromno si utvaram da nakon *Divlje slobode* ne samo da znam kako Anja izgleda nego da je poznajem i kao osobu. Jer, otvorila se ona prema svima koji će njezinu knjigu čitati, otvorila se bez srama i iskreno, dopustila je ući u svoju intimu. To može samo onaj tko zna tko je, što je i gdje mu je mjesto.